

3. Воронкова О.О. Способи ухилення від оподаткування та шляхи протидії податковим правопорушенням в Україні / О.О. Воронкова // Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України. – 2002. – № 3. – С. 51–59.

4. Воронкова О.О. Процес справляння податкових платежів в Україні та його забезпечення / О.О. Воронкова // Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України. – 2006. – № 3. – С. 40–46.

5. Яковлева А.М. Податковий борг: економічний зміст і дискусійні питання / А. М. Яковлева // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 230–234.

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Довгий О.О. Структурно-галузева характеристика податкового боргу: загальнодержавний та регіональний аспекти / О.О. Довгий // Збірник матеріалів наук.-практ. конф.: «Бюджетно-податкова політика: теорія, практика. Проблеми». – Ірпінь: НАДПС України, 2003. – С. 45–47.

8. Теньков С. Заборгованість і способи її ліквідації / С. Теньков // ВПСУ. – 2009. – № 46. – С. 52–54.

9. Тимченко О.М. Податковий борг в Україні: мінімізація ризиків та ефективність менеджменту: автореф. дис. д.е.н.: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.М. Тимченко. – К., 2010. – С. 28–31.

Швалюк Валентина Вікторівна, *головний державний інспектор відділу фінансування, бухгалтерського обліку та звітності Головного управління ДФС у Тернопільській обл.*

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні питання децентралізації бюджетної системи України виходять на перший план, адже фінансова децентралізація є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади. Основною рисою демократичного розвитку країни є наявність в ній місцевого самоврядування здатного забезпечити ефективне функціонування територіальних громад, вирішувати питання соціально-економічного розвитку. Така здатність потребує відповідного фінансового забезпечення та дотримання принципу децентралізації влади. Згідно чинного законодавства держава гарантує дохідну базу місцевого самоврядування, яка має бути достатньою для забезпечення

для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних стандартів. Проте нинішня модель бюджетних відносин в Україні характеризується надмірною централізацією податкових надходжень, невідповідністю між зобов'язаннями та доходами органів місцевого самоврядування. Чільне місце у цьому процесі займає дослідження напрямів вдосконалення процесу мобілізації податкових надходжень, які сприятимуть більш ефективному використанню можливостей наповнення місцевих бюджетів, розширенню і зміцненню їх дохідної бази та підвищенню фінансового забезпечення виконання власних і делегованих повноважень органами місцевого самов-

рядування. Тому питання оптимального розмежування податкових надходжень між бюджетами різних рівнів набувають особливої актуальності в умовах реформування бюджетного та податкового законодавства, які спрямовані на бюджетну децентралізацію.

Проблеми щодо формування доходів місцевих бюджетів досліджуються у працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких на особливу увагу заслуговують фундаментальні дослідження В. Дем'янишина, М. Данилишин, О. Кириленко, В. Кравченка, А.Крисоватого, І. Луїної, К. Павлюк, Г. Поляка, Г. Старостенко, Л. Тарангул, С. Юрія та ін. Однак, незважаючи на наявність великої кількості досліджень у цій сфері, практичні аспекти формування податкових надходжень місцевих бюджетів потребують подальших досліджень, що пов'язане з прийняттям змін до Бюджетного та Податкового кодексів України.

Місцеві бюджети є засобом акумулювання та перерозподілу доходів, необхідних для забезпечення впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток тери-

торій. Кожен орган влади повинен володіти своїми фінансовими джерелами, достатніми для вирішення соціально – економічних завдань регіону.

В Україні сьогодні процеси фінансово-бюджетної децентралізації хоча й набули незворотного характеру, але не мають системності і все ще не сприяють стимулюванню місцевих органів до пошуку джерел активізації власних економічних ресурсів.

В умовах переходу до децентралізації управління фінансовими ресурсами обсяг надходжень у місцеві бюджети повинен відповідати потребам регіону. Важливим показником рівня бюджетної і податкової автономії місцевих органів щодо управління розвитком територій є рівень фінансово-бюджетної децентралізації.

Проведення бюджетної децентралізації в Україні у формі збільшення повноважень та фінансової незалежності місцевих громад триває вже більше десяти років, та з року в рік наголошується в основних напрямках бюджетної політики, а фактично підвищується рівень бюджетної централізації. Підтвердженням цієї тези є дані рис. 1.

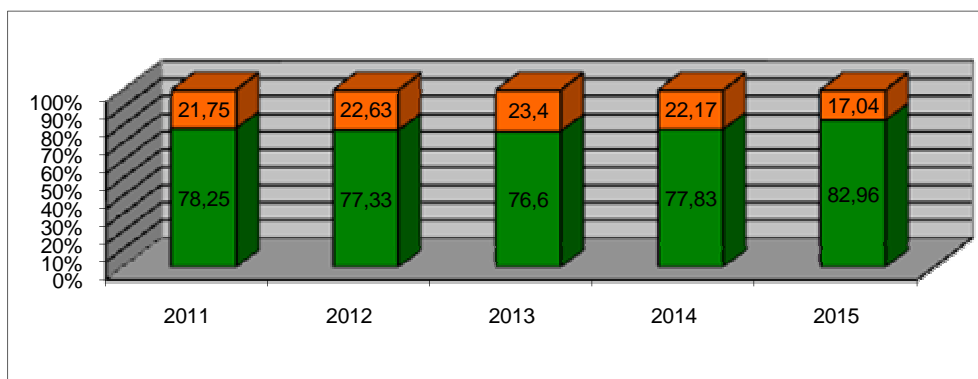

Рис.1. Рівень бюджетної централізації та децентралізації у 2011–2015 рр. (%)

Так протягом 2011–2015 рр. рівень бюджетної централізації збільшився з 78,25% до 82,96%, і відповідно рівень децентралізації бюджетних ресурсів зменшується з 21,75% до 17,04%.

Основним джерелом, що забезпечує мобілізацію доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, які, в свою чергу, включають загальнодержавні

податки і збори та місцеві податки і збори.

Протягом 2011-2015 рр. у структурі доходів місцевих бюджетів спостерігається зменшення частки податкових надходжень з 85,0% до 80,8% доходів місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів у 2011–2015 рр.

Вид доходів	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Податкові надходження	85,0%	85,6%	87,1%	86,5%	80,8%
Податок на доходи фізичних осіб, млн. грн.	62,5%	60,7%	61,5%	61,5%	44,5%
	38857,8	44080,1	46923,7	45609,6	38200,1
Плата за землю, млн. грн.	12,9%	13,1%	12,6%	12,4%	12,8%
	7988,8	9518,3	9654,8	9223,3	11012,6
Земельний податок, млн. грн.	4,0%	3,9%	3,4%	3,3%	3,6%
	2479,8	2820,6	2584,6	2427,6	3082,2
Орендна плата, млн. грн.	8,9%	9,2%	9,2%	9,1%	9,2%
	5509,0	6697,8	7070,1	6795,7	7930,4
	5509,0	6697,8	7070,1	6795,7	7930,4
Місцеві податки і збори, млн. грн.	3,1%	5,2%	6,9%	7,9%	16,2%
	1931,7	3788,7	5303,4	5822,5	19383,1
Інші податкові надходження	6,5%	6,6%	6,1%	4,7%	7,3%
Неподаткові надходження	12,1%	12,0%	11,2%	12,0%	17,5%
Доходи від операцій з капіталом	2,0%	1,8%	1,2%	1,1%	1,3%
Цільові фонди	0,9%	0,6%	0,5%	0,4%	0,4%

Хоча обсяги податку на доходи фізичних осіб у 2015 р. зменшились в порівнянні з попередніми роками, всеодно він продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 44,5% від загальних надходжень місцевих бюджетів. Надходження цього податку склали 38,2 млрд. грн., що на 7,4 млрд. грн. або на 16,2% менше за відповідний показник минулого року.

Негативні тенденції в оподаткуванні доходів фізичних осіб зумовлені:

– заниженням платниками оподаткованого доходу та ухиленням від сплати податку. Особливо це стосується оподаткування доходів від підприємницької діяльності, що пов'язане з умисним неправильним відображенням у декларації відомостей про доходи та витрати з використанням протиправних бухгалтерських схем. Крім того, високий рівень податкового навантаження на фонд оплати праці спричиняє неофіційні домовленості щодо розподілу заробітної плати на офіційну та неофіційну [5, с. 147].

– зараховуванням податку на доходи фізичних осіб до відповідного місцевого бюджету за місцем реєстрації (діяльності) юридичної особи. На наш погляд, кошти від справляння цього податку мають надходити до місцевих бюджетів за місцем проживання осіб, доходи яких оподатковуються, оскільки більшість громадян, які працюють зокрема у великих містах, проживає в інших населених пунктах (передмістях), а послуги за рахунок місцевих бюджетів вони отримують за місцем проживання.

– зменшенням бази оподаткування через зниження загального рівня доходів працюючого населення та поглиблення бідності. В Україні загальний рівень доходів населення залишається низьким за стандартами країн не тільки тих, що розвиваються, а й з перехідною економікою. Згідно з міжнародними стандартами, для країн Центральної і Східної Європи та СНД введено міжнародний критерій бідності: відповідно до критеріїв Світового банку бідними вважаються особи, у яких вартість добового споживання становить 4,3 дол. США (у країнах з ринковою економікою цей показник становить 14,46 дол. США). За цим критерієм до категорії бідності належать 26,7% населення, 14,8% проживають у злиденності [4, с. 88].

Досвід розвинутих країн показує, що оподаткування доходів населення є дієвим інструментом перерозподілу з чітко визначеними умовами суспільного добробуту, високим рівнем життя й доходів громадян. Удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб в Україні повинно здійснюватися у на-

прямі забезпечення принципу соціальної справедливості [2, с. 34–35].

Другим за обсягом джерелом надходжень доходів до місцевих бюджетів традиційно є плата за землю. У структурі доходів місцевих бюджетів її питома вага становила 12,8% у 2015 р., а обсяги надходжень з 2011 р. по 2015 р. збільшилися у 1,4 рази (табл. 1). На збільшення надходжень від плати за землю вплинуло введення обмежень щодо надання пільг для певних категорій платників та збільшення ставки земельного податку на окремі земельні ділянки у 2008 р., а також підвищення ставок орендної плати.

Місцеві податки і збори не відіграють суттєвої ролі у доходах місцевих бюджетів, хоча їх надходження у загальному обсязі збільшилися з 1931,7 млн. грн. у 2011 р. до 19383,1 млн. грн. у 2015 р., або на 17451,4 млн. грн., відповідно їх частка у структурі доходів загального фонду місцевих бюджетів збільшилася з 3,1% до 16,2% відповідно. Для порівняння, у США за рахунок місцевих податків забезпечується 65% доходів місцевих бюджетів, у Франції – 60%, ФРН – 45%, Великобританії – 36%, Японії – 33%, в ЄС їх частка сягає 30% (в основному завдяки податку на нерухомість). Тому саме місцеві податки і збори мають забезпечувати фінансові передумови самостійності місцевих бюджетів у частині формування їхніх доходів [3, с. 113].

У перспективі основним джерелом наповнення місцевих бюджетів повинен стати податок на нерухомість. Його базу розширюють за рахунок залучення в оподаткування комерційного майна. Проте порядок його нарахуван-

ня та справляння не відповідає практиці розвинутих країн світу, де розмір податку залежить від вартості об'єкта нерухомості, а не від житлової площі, як визначено чинним законодавством України. Тому необхідно внести відповідні поправки до Податкового кодексу. Крім того, викликає сумніви можливість значних надходжень для місцевих потреб від запровадження податку на нерухомість для сільської місцевості. Оскільки, в умовах економічної кризи та стрімкого зuboжіння селян такі ініціативи заздалегідь приречені на провал. Крім того, органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно запроваджувати на своїй території власні місцеві податки та збори, враховуючи специфіку території та наявні там потенційні об'єкти оподаткування [1].

Дослідження практики формування податкових надходжень місцевих бюджетів показали, що сьогодні місцеві органи влади не володіють достатніми фінансовими ресурсами для організа-

ції управління економікою і соціальною сферою території. Основним бюджетотворюючим податком є податок на доходи фізичних осіб та плата за землю. Бюджетна децентралізація спрямована на розширення доходних джерел, бази адміністрування та надання права органам місцевої влади самостійно регулювати розміри податків та зборів. Проте, на нашу думку законодавчі нововведення не забезпечать обіцяну урядом бюджетну децентралізацію, оскільки із передачею додаткових джерел доходів, за громадами закріплюється величезний обсяг нових видатків, зокрема їм передається майже усі видатки на освіту, медицину, культуру, дорожнє та житлово-комунальне господарство. Водночас збільшуються частки відрахувань до державного бюджету, які переважно залишалися на місцях: податку на доходи фізичних осіб, рентної плати за користування надрами. Тому питання бюджетної децентралізації в Україні залишається відкритим.

Література:

1. Кириленко О.П. Органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно визначати ставки місцевих податків і зборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/olga-kirilenko-organi-miscevogo-samovryaduvannya-p/>.
2. Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування / В. Копилов // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 34–35.
3. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. / В.І. Кравченко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 487 с.
4. Крисоватий А.І. Адміністрування податків в Україні: організація та напрямки трансформації: моногр. / А.І. Крисоватий, Т.Л. Томнюк. – Тернопіль: ВПЦ, «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – 212 с.
5. Крупка М.І. Роль податку з доходів фізичних осіб у формуванні фінансових ресурсів України / М.І. Крупка, О.Т. Замасло // Становлення доктрини фінансової системи України: моногр. / за ред. С.І. Юрія, О.М. Десятнюк. – Тернопіль: Екон. думка, 2008. – 192 с.
6. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної системи України / [Електронний ресурс]. Ін-т бюджету та соціально-економічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/463/>.